

Z literární galerie: Rudolf Těsnohlídek

Vladimír Novotný

vlno@seznam.cz

Řekne-li se Rudolf Těsnohlídek, milovníkům a čtenářům české literatury, k nimž by měli patřit v první řadě češtináři, by se mělo okamžitě vybavit: *Liška Bystrouška*. Vždyť jde o dílo, které náleží nejen do hájemství krásné literatury, ale nabylo i dramatické či divadelní podoby s početnými nastudováními. Ke stále novým variacím podněcuje knižní ilustrátory i scénografy a nesmí být opomenuto, že záhy po vzniku *Bystroušky* byl hudební skladatel Leoš Janáček tímto „komickým zvířecím eposem“ natolik okouzlen¹, že vytvořil jeho operní zpracování pod názvem *Příhody Lišky Bystroušky*. Naskytá se však otázka, zda všichni čtenáři, diváci a posluchači obeznámení s příběhem této lišky znají jméno jejího stvořitele, prozaika, básníka, dramatika a především novináře Rudolfa Těsnohlídky (1882–1928).

Kolem tohoto předčasně zesnulého literáta a publicisty koluje nemálo životopisných mýtů, které je záhodno uvést na pravou míru. Například bývá tento spisovatel ztotožňován s kulturním Brnem a s brněnskou literární elitou s odkazem na brněnštinu, v níž jako redaktor *Lidových novin*, které sídlily pod Špilberkem, sepisoval svá pozdní díla a dílka. Jenže Těsnohlídek se narodil a vyrostl v Čáslavi, kde si jeho chudý otec přivydělával pohodnictvím. Verše a povídky začal pilně psát za středoškolských studií v Hradci Králové a svou prozaickou prvotinu vydal již rok po maturitě. V jeho životě pak nastala významná buřičská etapa: jako posluchač češtiny a francouzštiny na Univerzitě Karlově se totiž záhy připojil k okruhu tzv. anarchistické bohémy, která se scházela v pražské vile Kamily Neumannové a Stanislava Kostky Neumanna.

Dvacetiletý student v tomto prostředí hledal především generační sounáležitost, zvláště když jeho raná tvorba navazovala na – v té době – pozvolna dohasínající symbolistickou a dekadentní poetiku. Otokar Březina již psal pouze eseje, dekadentního vyznavače sokolství Karla Hlaváčka už skolily souchotiny. Zároveň se čáslavský rodák stal zapáleným propagátorem severských literatur, z nichž začal překládat a kvůli nimž také naplánoval svatební cestu do Norska. Ta se pak stala středobodem článků o Těsnohlídkovi: jeho vzdělaná choť, mající vřelý vztah k literaturám Skandinávie, během cestovních líbánek spáchala sebevraždu. Toto neštěstí (včetně dotěrného policejního vyšetřování) posílilo Těsnohlídkův tragický pocit života, i když se své vnitřní rozpolezení snažil nedávat najevo. Nepokračoval pak ve vysokoškolských studiích, se svou osamělostí se vyrovnával při toulkách po Evropě a nějaký čas živořil zcela bez prostředků.

Po tomto životním očistci se mladý literát na výzvu S. K. Neumanna uchýlil do Brna a byl přijat do tamních *Lidových novin* jako soudnickář, jímž zůstal (jakož i fejetonista) až do svého předčasného, dobrovolného odchodu ze života. Převážně však nežil v Brně, nýbrž v blízkých Bílovicích (jako S. K. Neumann), jejichž okolí mu nadlouho učarovalo a inspirovalo i k jeho nejznámějšímu dílu. Zároveň se, paradoxně na přímý

¹ Češtináře by mohla v této souvislosti zaujmout kniha M. Trkanové *U Janáčků*, poprvé 1959.

pokyn podnikavého šéfredaktora Arnošta Heinricha, který vytvářel z *Lidovek* živý kulturní deník, pustil nejen do psaní soudniček, reportáží a veršovaných „rozhlásků“, nýbrž později též do tehdy populárních a čtenáři vyžadovaných fejetonních románů. Látku pro ně těžil zejména z brněnského mikrosvěta a z jeho řeči. Podotkneme, že autorovy prózy jsou moravskou literární bohemistikou označovány za „realistické romány s hořkým humorem“.

Jak praví *Lexikon české literatury*, Těsnohlídek se mohl jako literát opřít o svou rozrůstající se zkušenost žurnalistickou. Právě novinářské povolání „obrátilo jeho pozornost ke každodenní realitě, podnítilo jeho zaujetí a účastenství s všedními lidskými osudy, odkryly jeho mimořádnou schopnost pozorovací a charakterizační (zejména jazykovými prostředky) a jeho smysl pro realistický detail“ (*Lexikon* 4/I, s. 884). Připomeňme, že brněnštinou se rozumí spojení místního nářečí, obecné češtiny, zkomolené němčiny a cikanštiny. To vše spisovatel a novinář tehdy promyšleně vnesl do kontextu krásné literatury. Zároveň i prostřednictvím brněnštiny Těsnohlídek reflektoval životy a názory tzv. obyčejných lidí v souladu s postoji a prózami význačných literátů z okruhu *Lidových novin*, mj. s Karlem Čapkem a Jaromírem Johnem, takže navenek opouští své mladické, Sovou ovlivněné utkvělé téma lásky a smrti.

Pokud bývá Rudolf Těsnohlídek vyzdvihován jako „významný představitel novinářské prózy z všedního života“, potom je tato charakteristika spojována s volnou trilogií jeho brněnských románů, které zprvu vznikaly jako seriál beletristických fejetonů určených pro noviny a souhrnně byly knižně vydávány až dodatečně. Již v letech 1913 až 1915 vycházel v *Lidových novinách* novinový román *Poseidon*, který vyšel roku 1916 a opíral se o jednoduchý děj a o postavičky z periferie průmyslového velkoměsta. Zmíněný triptych uzavíraly nedokončené *Potóchlencovi příběhy*, již nevydané a časopisecky uveřejňované v roce 1917. Za nejhodnotnější je považován fejetonistický román *Kolonia Kutejsík*, vyznamenaný jednou z prvních státních cen za literaturu. Ten v *Lidových novinách* otiskovali v letech 1915–1916 pod výstižným názvem *Kobilenkův rozvod*; knižně vyšel až roku 1922.

Tohle vše sice obecně konstatuje a oprávněně oceňuje literární bohemistika, jenže poválečnému čtenářstvu jsou tato díla již vzdálena. Dokonce i brněnští bohemisté připouštějí, že nadměrné užití jazyka tamější městské periferie ztížilo pochopení čtenářům mimo region a že hodnotu této trilogie oslabuje „přílišné rozdrobení dějové linie a žánrová drobnomalba povahokresebná“ (*Literární Morava*, s. 218), typická pro žánr fejetonu. Navíc ani pozdější souborná vydání Těsnohlídkova literárního odkazu neměla úspěch: jak předválečné *Spisy*, tak i poválečný *Výbor z díla* nabízejí pouhé torzo. Před půlstoletím vycházely svazky autorových starších a vtipných soudniček. Určitou kuriozitu představuje dnes již zapomenutá groteskní parodie na utopický (nikoli anti-utopický) román s názvem *Vrba zelená* (z roku 1925), líčící příhody čtyř současníků v civilizaci o tisíc let pozdější a vyznívající naprosto katastroficky.

Mimořádný čtenářský úspěch však si získalo nikoli jeho prozaické dílo, nýbrž dílko *Liška Bystrouška* (časopisecky 1920). Přitom se do ní tvůrce zpočátku pustil s pramalou chutí, poněvadž šlo všehovšudy o improvizovaný textový doprovod k humorním kresbám Stanislava Lolka v *Lidových novinách*. Postupně ho však námět zaujal

a posléze vznikl (opět ve formě románu-fejetonu na pokračování) zábavný i jímavý příběh o přírodě, lidech a zvířatech, souběžně chvalořečící život a tlumočící smutek z neúprosného uplývání času. Tento Těsnohlídkův text v čtenářském povědomí přetrval již několik literárních a kulturních epoch, zatímco jiné autorovy prozaické práce, podle literárních historiků nesrovnatelně významnější, ve zkoušce času obstály mnohem méně a představují především prvorepublikovou čili meziválečnou minulost literární Moravy.

V souvislosti s *Liškou* se připomíná také podžánr myslivecké humoresky a tíhnutí k přírodní lyrice v próze. Ani v Brně se však tento výtvar naráz nestal takřečeným prorokem: z akademického *Lexikonu české literatury* se dovídáme, že na knižní vydání *Lišky Bystroušky* tenkrát nevyšla jedna jediná recenze.

Do literární galerie nepochybně patří i některé mimoliterární zajímavosti. Snad stojí za připomenutí, že po vyhlášení nezávislosti Československé republiky byl novinář Těsnohlídek jedním z největších vyznavačů sokolské myšlenky a hned v raných prvorepublikových letech se mu podařilo založit tradici stavění stromů republiky se sbírkami pro chudé děti, což oceňoval za pobytů ve Skandinávii. Málo se také ví, že se stal neúnavným propagátorem Liptovského krasu a především se domohl zpřístupnění Demánovských jeskyní nebo že zpopularizoval životní osudy moravského světoběžníka Eskymo Welzla. Psal také prózy pro děti; jeho tragicky temperované básně vyšly až posmrtně. Dlouhá léta zápolil s depresemi, dokud jim nepodlehli. Jeho povahu nejspíše umně vystihl František Kožík v životopisném románu *Jsem vánočnímu stromu podoběn*. Zhasl však příliš brzy.

Recenze

O české, slovenské a polské ortoepii

Diana Svobodová, PdF OU v Ostravě

Diana.Svobodova@osu.cz

KULDANOVÁ, P.; PETRÁŠ, P.; HEBAL-JEZIERSKÁ, M. *Ortoepie západoslovanských jazyků (češtiny, slovenštiny a polštiny)*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2022.

Publikace mezinárodního kolektivu autorů z Pedagogické fakulty Ostravské univerzity, z Filozofické fakulty Univerzity Konstantina Filozofa v Nitře a z Institutu západní a jižní slavistiky Varšavské univerzity je první monografií svého druhu věnovaná výslovnostním pravidlům tří uvedených jazyků.

Jak je z názvu zřejmé, kniha se zaměřuje na tři nejvýznamnější západoslovanské jazyky, které i přes svou genealogickou a typologickou blízkost vykazují nejen na rovině fonetiko-fonologické řadu odlišností. Můžeme se o tom přesvědčit i v běžné komunikační praxi, kdy si češti, slovenští a polští mluvčí při vzájemném kontaktu obvykle alespoň do jisté míry rozumějí, ale narážejí na problémy, mají-li druhý či třetí jazyk užít aktivně.